

RECENZJE

Jerzy Fla ga: [Recenzja] Renata Ga sior, Teresa Matu la, *Szko la Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627-1918*, Lublin 1998.

Nakładem Towarzystwa Naukowego KUL ukazała się w bieżącym roku praca dwóch autorek: s. Renaty GA SIOR i s. Teresy MATU ŁY, *Szko la Sióstr Prezentek w Krakowie w latach 1627-1918*, Lublin 1998. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Źródła i Monografie 166. Prace z historii szkolnictwa w Polsce pod redakcją Stanisława Litaka, tom 1, 456 ss. + 20 ss. ilustracji.

Przedmiotem pracy jest funkcjonowanie dwóch nader ważnych instytucji wychowawczo-nauczających w dziejach Polski, a mianowicie: Zgromadzenia Sióstr Prezentek oraz prowadzonej przez nie szkoły dla dziewcząt w Krakowie w latach 1627-1918.

Szko la, której kontynuację stanowi obecnie liceum ogólnokształcące, należy do najstarszej i zarazem pierwszej na ziemiach polskich formalnie zorganizowanej żeńskiej instytucji oświatowo-wychowawczej. Została założona w latach 1621-1627 przez Zofię z Maciejowskich Czeską (1584-1650). Celem jej było kształcenie i wychowywanie dziewcząt bez względu na ich stan i miejsce pochodzenia. Ponieważ jej założycielka szczególną troską objęła sieroty i dziewczęta biedne, pochodzące z uboższych warstw społecznych, dlatego szko la oficjalnie była określana jako Dom Panieński Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny, a w potocznej nazwie po prostu – Dom Sierocy lub Dom Ubogich Panien (Domus pauperum virginum, Domus orfanellarum Praesentationis Beatae Mariae Virginis).

W celu wychowania i nauczania dzieci i młodzieży żeńskiej Zofia Czeska powołała specjalną instytucję wychowawczo-edukacyjną – Zgromadzenie Panien Świeckich Ofiarowania Najświętszej Maryi Panny (Congregatio Devotae ac Religiosae Virginum Saecularium sub titulo Praesentatione Beatae Mariae Virginis), z którego z czasem wykształciła się żeńska wspólnota zakonna o spopularyzowanej nazwie siostry prezentki (od łacińskiego słowa praesentatio „ofiarowanie”)¹.

¹ Pierwszą siedzibą szkoły i zgromadzenia był dom Zofii Czeskiej przy ulicy Szpitalnej, a od 1726 r. nowy budynek klasztorny przy ulicy św. Jana w Krakowie. Obie ulice znajdują się w śródmieściu Krakowa, a ich mieszkańcy należą do parafii mariackiej.

Całość swoich rozważań zawarły autorki w dziewięciu rozdziałach, z których pięć pierwszych jest ujętych merytorycznie, cztery pozostałe – chronologicznie. I tak w rozdz. I. zostały omówione: geneza szkoły i jej podstawy materialne, w rozdz. II – opieka władz kościelnych nad szkołą, w rozdz. III – struktura organizacyjna szkoły, w rozdz. IV – zagadnienie wychowanek szkoły, a więc liczba dziewcząt, pochodzenie terytorialne i stanowe, wiek przyjmowanych dziewcząt, sposób przyjmowania dziewcząt na edukację, czas pobytu dziewcząt na edukacji, wymagania moralne wobec przyjmowanych dziewcząt i ich rodziców albo opiekunów, dalsze losy wychowanek po ukończeniu edukacji, zaś w rozdz. V – proces wychowania i nauczania w szkole prezentek, gdzie są poruszone takie problemy, jak: cel i ideał wychowawczy, programy wychowania i nauczania, metody wychowania i nauczania oraz organizacja pracy szkolnej. Na treść czterech pozostałych rozdziałów, tzn. od VI-IX, składają się kolejno: sytuacja szkoły sióstr prezentek pod zaborem austriackim w latach 1801-1809 (rozdz. VI), za czasów Księstwa Warszawskiego 1809-1815 (rozdz. VII), w Wolnym Mieście Krakowie w latach 1815-1846 (rozdz. VIII) i dzieje szkoły po ponownym wcieleniu Krakowa do monarchii austriackiej w latach 1846-1918 (rozdz. IX).

Należy też dodać, że do pracy są dołączone jeszcze dwa bardzo obszerne aneksy (pierwszy obejmuje 17 tabel, drugi 50 różnych tekstów źródłowych), które ilustrują odpowiednio zagadnienia poruszane w pracy, indeks osobowy zawierający wykaz nauczycielek, katechetek, sióstr prezentek, wizytatorów, komisarzy biskupich i uczennic oraz 30 (najczęściej kolorowych) ilustracji przedstawiających osoby związane ze Zgromadzeniem i szkołą.

Podsumowując trzeba powiedzieć, że jest to cenna praca, i to nie tylko dlatego, że została oparta na szerokiej podstawie źródłowej, ale także z tej racji, iż autorkom udało się wiele spraw wyjaśnić. Dowiedzieć się można z niej na przykład, że kandydatkom przyjmowanym do zgromadzenia stawiano wysokie wymagania, szczególnie gdy chodziło o kryteria moralne, chociaż nie lekceważono także kwalifikacji intelektualnych. Czyniono tak przede wszystkim ze względu na zadania, jakie miały w przyszłości pełnić. Nieliczne wprawdzie informacje na ten temat zdają się potwierdzać, że wymagania te były ściśle przestrzegane.

Praca pokazuje także, jak wiele wysiłku podejmowano w szkole sióstr prezentek na przestrzeni jej istnienia, by uczennice otrzymały odpowiednie wykształcenie intelektualne, właściwą formację moralną i zdobyły potrzebną wiedzę i umiejętności praktyczne.

Na zakończenie dodajmy, że praca jest jedną z nielicznych w historiografii polskiej traktujących tak obszernie o kształceniu dziewcząt w szkołach zakonnych, czy szerzej o edukacji kobiet w Polsce.

Jak wynika ze słowa wstępnego i opisu bibliograficznego praca ta stanowi tom pierwszy nowej serii wydawniczej poświęconej historii szkolnictwa w Pol-

sce, redagowanej przez Stanisława Litaka, który jest również autorem wspomnianego słowa wstępnego. Zarówno poziom omawianej pracy, jak też kierownictwo nowej serii sprawowane przez znanego już w historiografii polskiej badacza oświaty i wychowania, zdają się być dobrym prognostykiem dla niej na przyszłość. Pozostaje tylko życzyć Redaktorowi i jego autorom szybkiego i w miarę regularnego ukazywania się następnych tomów.

Jerzy Flaga

Jerzy Flaga: [Recenzja] Małgorzata Borkowska, *Życie codzienne polskich klasztorów żeńskich w XVII-XVIII wieku*, Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1996, 376 ss.

Przedmiotem pracy jest jeden z ważnych przejawów ogólnego funkcjonowania Kościoła, życie zakonów żeńskich w XVII i XVIII w., czyli w okresie, który w historiografii polskiej zwykło się nazywać epoką staropolską. W przeciwieństwie do epoki bezpośrednio ją poprzedzającej, która była dla klasztorów czasem wewnętrznej dezorganizacji i upadku, omawiana stanowiła czas bogatego rozwoju życia zakonnego. Ponadto charakteryzowała się tym, że była dość jednolita pod względem religijnym, politycznym i kulturalnym.

Całość swoich rozważań autorka zamknęła w sześciu częściach liczących 43 rozdziały. Bogactwo poruszonych w nich kwestii jest tak duże, że trudno je tu wszystkie wymienić. Generalnie można powiedzieć, że są tam poruszone wszystkie zagadnienia związane z życiem zakonnym, od kandydatek do zakonów poczynając, poprzez konkretne przejawy życia klasztornego, na śmierci zakonnic kończąc. Są tam więc omówione takie kwestie, jak: sprawa posagu, rezydentek świeckich w klasztorach, dyscypliny klasztornej, ślubów zakonnych, hierarchii i urzędów wewnątrz wspólnoty klasztornej, zakonnego wikt, jałmużny, pracy siostr i ich wydatków oraz cała gama zagadnień dotyczących strony materialnej klasztorów. Oddzielnie są poddane analizie takie problemy, jak: kapelani klasztorni, rodzaje nabożeństw, bractw i konfraternii przyklasztornych, śpiew i muzyka w kościołach klasztornych, księgozbiory i biblioteki oraz teatry klasztorne.

Najpełniej przedstawiła autorka rzeczywistość życia klasztornego dla wspólnoty benedyktynek, do której sama należy i której archiwa spenetrowała najdokładniej. Nie oznacza to bynajmniej, że inne wspólnoty zakonne nie zostały uwzględnione. W odniesieniu do innych zakonów czyni to w mniejszym zakresie. Należy pamiętać, że w XVII i XVIII w. istniały w Polsce klasztory należące do dwunastu klauzurowych zakonów żeńskich. Jedne z tych zakonów były od dawna zasiedlone, inne dopiero co przybyły wraz z potrydencką od-